

Demal Sokolović

Ja se unaprijed izvinjavam ako neke od ovih ideja, koje ću sada izložiti budu zvučale malo anahrono s obzirom na dosadašnji tok diskusije.

Naime, iza naslova »za Politologiju« čini mi se da stoji jedan sadržaj koji je, prije svega, adekvatan naslovu tokova politologije, tako da se ne bih složio sa nekim svojim prethodnicima, da je knjiga prof. Bibića dovoljno kritička. Naprotiv, mislim da je ona vrlo manifestna, da je ona poziv na kritiku, ali da kritičnosti ne samo što nije dovoljno, nego čak kada bi je bilo više, ne bi bilo dovoljno, tako da bih zaista u ovom trenutku — bez obzira na svu atraktivnost ovoga naslova — knjizi dao naslov »Pohvala politologiji«!

Da bih objasnio zašto inzistiram na kritičnosti politologije, htio bih da podsjetim na jednu uobrazilju u kojoj živi, na žalost, čitava politička kultura moderne Evrope, pa čak i čitavog svijeta, na uobrazilju da naša politička kultura u stvari proizlazi, počiva na tradiciji grčkog političkog života.

Ta uobrazilja je, na žalost, u izvjesnom smislu podržana i predrasudom same političke nauke. Dakle, ista ta predrasuda, ista ta uobrazilja postoji kako u političkoj praksi, tako i u našoj političkoj nauci.

Međutim, ne samo što naša politička egzistencija ne proizlazi — u praktičnom smislu riječi — iz iskustva grčkog polisa, nego, naprotiv, proizlazi iz najradikalnije negacije tog političkog iskustva, iz negacije koja je, kao što znate, došla sa pojavom Rima. U tom smislu je bilo moje prethodno izvinjenje što ću, vjerojatno, biti anahron i podsjetili na neke historijske momente relevantne za određenje pojma političke znanosti.

Da bismo odredili pojam političkog, čini mi se da je neophodno podsjetiti se centralnog pojma čitave političke nauke i političke kulture uopće — pojma općeg. Služeći se Hegelovom »Logikom«, ja bih htio, radi razumijevanja pojma »općeg« podsjetiti na dvije stvari.

Da bismo, dakle, znali što je to opće — a u ovom trenutku možemo iza tog općeg podrazumijevati ono političko — moramo imati na umu s jedne strane:

Prvo, da opće ne postoji kao nešto posebno pored onog posebnog ili pojedinačnog, nego da ono opće postoji samo kao takvo i jedino kao takvo jest opće samo kroz to posebno i pojedinačno. To je jedan momenat.

Drugi momenat, koji određuje pojam općeg, prema tome i političkog, jeste da ono posebno i ono pojedinačno ne postoji kao takvo jedino kao dio cjeline, samo kao dio općeg, nego, naprotiv — i na tome inzistiram, čini mi se da je to centralno mjesto za razumijevanje pojma općega kod Hegela — da ono posebno i ono pojedinačno samo jednim svojim momentom pripada cjelini, dakle samo jednim svojim momentom pripada onom općem.

Uzmite moju ruku po ćete vidjeti na jednom vrlo očiglednom primjeru da je to zaista tako! Ruka je nešto opće. Ona je sastavljena od svojih dijelova, prstiju. Međutim, prsti nisu samo dijelovi ruke. Oni postoje kao dijelovi ruke, ali to je samo jedan momenat koji određuje ono što je prst kao dio jedne cjeline.

Svaki od ovih prstiju — kao što znate — postoji ne samo kao dio ruke, nego u isto vrijeme i samostalno. Dakle, prst ne postoji samo kao ono pojedinačno i posebno, kao dio cjeline, nego u isto vrijeme postoji i kao nešto cjelovito. U isto vrijeme je, dakle, prst i dio i, s druge strane, cjelina.

Tu ruku i prste možemo sada zamijeniti pojmom društva i ljudi, pa ćete vidjeti da stvari stoje isto tako.

Uzmimo društvo kao cjelinu, pa ćete vidjeti da ono neće postojati kao cjelina ako tražimo od svih njegovih dijelova, ljudi, pojedinaca, da bez ostatka, u svim svojim momentima, postoje kroz zajednicu. Naprotiv, društvo će se stalno razvijati kao cjelina samo utoliko ukoliko svakom svom dijelu, svakom pojedincu, bude dozvoljavalo da bude ne samo dio tog društva, nego i, u isto vrijeme, cjelina, da u isto vrijeme svaki pojedinac — upotrebljavam Marxov izraz — bude zajednica ljudi, da u isto vrijeme, ne samo pripadajući drugima, ne samo pripadajući cjelini, pripada i samome sebi.

Tako određen pojam općeg u stvari je pojam konkretno općeg, i na tom konkretno općem bila je uspostavljena grčka politička zajednica, grčki polis. Grčka politička zajednica mogla je postojati onakva kakva je bila upravo zato što je polazila od razvijanja pojedinca, od razvijanja pojedinca kao političkog bića. Dakle, ona je, s jedne strane, bila homogeno društvena unutar same sebe zato što je svaki pojedinac ne samo pripadao zajednici, polis, nego u isto vrijeme bio ličnost, dakle u isto vrijeme pripadao samome sebi.

Prema tome, s jedne strane grčka politička zajednica bila je zajednica zajednicâ u onom najkonkretnijem smislu riječi, zajednica ljudi kao političkih bića, i baš zahvaljujući tome, grčki polis je bio otvoren, politički otvoren, i prema zajednicama izvan sebe samog. To je možda ono najviše što je uspio da ostvari grčki polis i to je ono čime su se grčki politički pisci i tragičari najviše ponosili. (Kao što znate, i Eshil i Euripid napisali su tragediju pod istim naslovom — »Pribjeglice«). Oni su isticali upravo

momenat da je grčki polis bio ne jedna zatvorena zajednica, nego zajednica otvorena svim drugim zajednicama. Baš stoga možemo reći da je politička zajednica u onom iskonskom, grčkom smislu riječi, bila konkretna zajednica više zajednica, zajednica i pojedinaca kao zajednica, ali i zajednica svih zajednica!

Međutim, ono što je uspio da ostvari kao konkretnu političku zajednicu grčki polis, na žalost, negirao je — kao što znate — Rim. Jer Rim je uspostavio sasvim novi, pervertirani oblik političkog života. Umjesto konkretne političke zajednice, koja je počivala na čovjeku kao zajednici, on je uspostavio, s jedne strane, apstraktnu političku zajednicu, a s druge strane partikularnu političku zajednicu.

Apstraktnu zbog toga što je uspostavio državu u ovom našem savremenom smislu riječi, za razliku od države u grčkom smislu riječi, koja je bila identična zajednici. On je uspostavio, dakle, jednu zajednicu koja se odvojila od konkretne zajednice, i stoga je rimska zajednica, u stvari, bila apstraktna politička zajednica.

S druge strane, ona je bila i partikularna politička zajednica, zajednica koju su sačinjavale političke stranke, dakle zajednice koje su stupale u međusobnu vezu ne solidarnošću, ne saradnjom, nego, naprotiv, borbom, međusobnim isključivanjem. Stoga bih mogao, u ovom podsjećanju na Grčku i Rim, samo kazati da je, u stvari, Rim zadužio našu političku kulturu dvjema kategorijama koje su — najblaže rečeno — pervertirale političku zajednicu i političku djelatnost u iskonskom smislu riječi. Rimska zajednica je, dakle, uspostavila s jedne strane državu, a s druge političku partiju, dakle pojam koji je već sam u sebi kontradiktoran.

U stvari, historija staroga Rima najbolje je pokazala čime će se završiti takav oblik političkog razvitka jednog društva. Od republike preko trijumvirata došli su do onoga do čega su jedino mogli doći, do ljudske zajednice — do te mjere apstrahirane da se ta zajednica predstavljala, inkarnirala samo u jednom čovjeku, u imperatoru!

I ono što je trijumfiralno sa Neronom, na žalost, zbililo se i u našoj modernoj političkoj historiji, ne samo u kapitalizmu, nego i u socijalizmu. S jedne strane, ono što se dogodilo sa Neronom, kao otjelovljenjem čitave zajednice, dogodilo se, sa nužnim razvitkom kapitalizma, u Hitleru, u vođi. S druge strane, u socijalističkom društvu, koje se nije radikalno odreklo tih timskih političkih proizvoda, dogodilo se nešto slično.

Upravo ono socijalističko društvo koje nije htjelo da uspostavi konkretnu političku zajednicu, to jest zajednicu u kojoj će pojedinac biti cjelina i u isto vrijeme pripadnik zajednice, u isto vrijeme biti ono opće i pojedinačno zajednice, upravo takvo socijalističko društvo moglo je rezultirati i staljinizmom, to jest totalnim apstrahiranjem društva kao konkretne političke zajednice i uspostavljanjem države kao najapstraktnijeg oblika ljudske zajednice.

Ja sam na to podsjetio upravo zato što se naša politička nauka, na žalost, uglavnom bavi prije svega tim dvjema osnovnim političkim kategorijama savremene političke prakse: političkom partijom i državom. Sre-

ćom, postoji i jedna politička praksa koja bi htjela da uspostavi nešto od tog političkog i izvan ovih dekadencija politike, izvan države i izvan partije. Stoga se može reći da ta praksa ide ispred teorije.

Tu, naravno — pretpostavljam da već naslućujete — mislim na onaj oblik socijalističkog društva koje bi htjelo da uspostavi samo sebe, dakle ljudsku zajednicu koju će sačinjavati više zajednica, uspostavljajući najneposrednije samoga čovjeka, pojedinca kao ljudsko biće, pojedinca kao — kako bi rekao Vladimir Filipović — personu, kao — podsjećam na njegov izvršni tekst objavljen prije nekoliko godina pod naslovom »Personalizam i socijalizam« — čovjeka koji će, kao u starom etrurskom ersu, na političkoj, društvenoj, ekonomskoj, itd. pozornici imati svoju sasvim određenu ulogu. To je, očigledno, socijalizam, ali samoupravnog tipa.

Ako naša politička nauka ne bude inzistirala upravo na tom momentu, na tom najkonkretnijem kroz koje se ispoljava politička zajednica, na čovjeku, ostat će na nivou one političke prakse koju bi trebalo da kritikuje, na nivou građanske političke prakse.

Zbog toga mi se čini da bi naša politička nauka morala biti antropološkog karaktera, da bi ona morala biti politička antropologija ili antropološka politika.

Nadam se da, ipak, nisam krivo interpretirao pojam pojedinca. Naprotiv, ja sam nekoliko puta baš inzistirao na tome da pokažem da pojedinac samo kao ono općenito, u stvari, može da se potvrdi kao takav, kao pojedinac.

Evo, kao najbolji dokaz navodim jednu Marxovu raspravu sa Hegelom. Naime, Hegelova dilema bila je sljedeća: koji je najbolji oblik političke zajednice, da li onaj u kojem vlada jedan, monarhija, u kojem vladaju neki — oligarhija, ili onaj u kojem vladaju svi, a to je demokratija.

Vidite, da tu dilemu Marx uopće ne odgovara. Ni jedno, ni drugo, ni treće nije, po njemu, prihvatljivo. On ne samo što neće onaj oblik zajednice u kojem vlada jedan, ni onaj u kojem vladaju neki, nego neće čak ni demokratiju, dakle onaj oblik u kojem vladaju svi. Jer tu mogu da vladaju svi, ali pojedinačno!

Marx hoće onaj oblik ljudske političke zajednice u kojem svi upravljaju kao svi, dakle u kojem svatko pojedinačno polazi upravo sa stanovišta općega, sa stanovišta svih!